

**ДРАМА АВГУСТИНА ВОЛОШИНА «МАРУСЯ ВЕРХОВИНКА»:
ЛІТЕРАТУРНА ПЕРШООСНОВА І СЦЕНІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ****Н. Й. Ребрик**

*Закарпатський інституту післядипломної педагогічної освіти,
кафедра методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін,
м. Ужгород, вул. Університетська, 6*

У статті досліджуються особливості конфліктів і характерів драми Августина Волошина "Маруся Верховинка", яка викликає інтерес не тільки вузького кола фахівців, але й сучасного глядача.

***Ключові слова:** народний театр, драматургія А.Волошина, просвітницькі ідеї.*

15 січня 1921 року в Ужгороді був відкритий "Руський театр". На його урочистостях о 19 годині виголосив свою промову Августин Волошин. Одним з перших режисерів цього театру був Микола Садовський, який дав потужний поштовх у розвитку театрального мистецтва в краї. Першою виставою стала п'єса М. Старицького "Ой не ходи, Грицю". Згодом – 4 лютого 1934 року – в Ужгороді виникає інший, не менш цікавий, не менш блискучий театр "Нова сцена" під керівництвом Юрія Шерегія. Через деякий час він стає набагато відомішим та професійнішим за свого попередника. 26 листопада 1938 року його перенесли з обласного центру до Хуста (через відомі історичні події), де він і продовжив свою роботу. Уже 27 листопада в Хусті пройшла вистава "Запорозький скарб", а на прем'єрі "Запорожця за Дунаєм" був присутній сам А. Волошин та уряд Карпатської України. Створені театри активно гастролювали по всьому краю, давали вистави в селах Закарпаття, стаючи найвпливовішим засобом виховання й просвітництва серед закарпатців.

Виняткову роль театрального мистецтва добре усвідомлював Августин Волошин. Адже багато простих людей не могли зрозуміти всю важливість тодішніх суспільних процесів. Як донести пересічній людині необхідність кардинальних змін? Як дати зрозуміти, що якщо ти не знаєш елементарних основ освіти, культури, права, релігії, то стаєш маріонеткою у чужих руках? На той час більшість селян не відпускали своїх дітей до шкіл не тільки через бідність, а тому, що вважали: вдома вони принесуть більше користі. Як можна було змінити свідомість закарпатського селянина, як довести на прикладі необхідність знань, показати роль освіти й освіченості? Найкраще, звичайно, через театральне дійство. Але тут поставала наступна проблема: де взяти п'єси потрібної тематики? Адже і в українській, і в закарпатській, зокрема, літературах було обмаль саме таких драматичних творів. Подібні мотиви, а також тісний

зв'язок з театральним життям, очевидно, посприяли тому, що Волошин як літератор звернувся до жанру драми.

У загальному доробку Августина Волошина драматургія займає незначну частину. Відповідно й у численних дослідженнях, присвячених йому, ця тема згадується порівняно нечасто. Побіжний аналіз доробку Волошина зроблено у передмові до книги А. Волошина "Твори", де її автори проф. Олекса Мишанич та проф. Павло Чучка подають зміст основних п'єс. З їх точки зору, Волошин, "очевидно, вирішив скористатися народним театром суто для своїх морально-повчальних і просвітницьких цілей". На думку професорів, у п'єсі "Маруся Верховинка" зроблено "поверховий, спрощений підхід до зображення складних, а іноді драматичних явищ". П'єса "Без Бога ні до порога", вважають науковці, позбавлена гостроти, актуальності і життєвого нерву. "Як п'єси-мораліте вони мають право на існування", – підсумовують П. Чучка й О. Мишанич. Стриманою є і оцінка п'єс "Фабіола", "Князь Лаборець" та "Син Срібної землі Юрій Довжа" [1, 34].

У цьому контексті не можна обминути дослідження Володимира Бірчака "Літературні стремління Підкарпатської Руси", написану в 1937 році [2]. Переповівши зміст "Марусі Верховинки", Володимир Бірчак так оцінює її: "В драмі виведені живі типи селян й доторкнені найпекучіші справи нинішнього села Підкарпатської Руси. Це все виведено живо й виставлена драма здобула собі признання". Оцінку п'єси "Без Бога ні до порога" автор подав одним реченням: "Друга рама побутова із релігійно-моралізуючою тенденцією..." [2, 183].

Ґрунтовне дослідження Ю. Шерегія "Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року" [3] вміщає чимало фактів діяльності Волошина як організатора театального життя на Закарпатті. Ці дослідження допомагають багато в чому розкрити його постать як знавця професійних підходів до сценічного мистецтва, а також зрозуміти театральну атмосферу Закарпаття 20-30-х рр. Про творчість Волошина-драматурга у книзі згадується скупими повідомленнями, наприклад, про успіх вистави "Маруся Верховинка".

Власне аналізу драматургії Волошина присвятив свої невеликі статті мистецтвознавець Василь Андрійцьо [4; 5].

Серію статей науковця Йосипа Баглая щодо театральної діяльності Волошина опубліковано у різних періодичних виданнях та книжках [6; 7].

Однак детального аналізу всього доробку Волошина-драматурга зроблено не було. У своїй монографії [8] ми розкриваємо це питання, доводячи ту думку, що на підставі аналізу п'єс А. Волошина можна цілком предметно говорити про нього як про письменника, який послідовно й сумлінно втілював у життя народовецькі принципи, за якими жив сам і мав велике бажання навчити за ними жити й своїх співвітчизників.

Мова йде в першу чергу про п'єси: "Маруся Верховинка. П'єса на три дії" (1931), "Князь Лаборець. Послідній володар самостійної "Країни Русинів". Історична драма з IX століття, на чотири дії", "Без Бога ні до

порога. П'єса в трьох діях" (1936), "Фабіола. Історична драма в 4-ох діях, 6 картинах. (За Віземаном)" та "Вечір святого отця Миколая" [9; 10; 11; 12; 13, 14]. Усі п'єси написані українською літературною мовою, видані фонетичним правописом. Отож мова про п'єсу "Маруся Верховинка".

Перш ніж її аналізувати, необхідно нагадати про тогочасну театральну й просвітницьку атмосферу, про вимоги до вистав народного театру як специфічного виду театрального мистецтва. Народний театр у розумінні Волошина – був театром для народу, який "благородно має впливати на маси, приводити думки духовного цивілізованого життя, котрий раз сміхом, другий раз сльезами примушує людей розсуджувати над їх вчинками" [15, 29]. Розуміння ролі народного театру було властиве багатьом літераторам Європи, які бачили своє завдання у просвітництві простого народу. Відомий французький письменник Ромен Ролан трохи раніше детально розробив вимоги до народного театру. Вони побудовані на трьох принципах: по-перше, "театр повинен благотворно впливати на організм, давати фізичний і моральний відпочинок трудівникові, стомленому після робочого дня. (...) Він любить бурхливі видовища, але за тієї умови, щоб на сцені ці бурі не подавляли – як це буває в житті - тих героїв, з якими він ототожнює себе" [16, 120-121]. Друга вимога до народного театру: "Хай же театр буде могутнім стимулом до дії. Хай народ здобуде в особі свого драматурга Доброго супутника, веселого, життєрадісного, коли треба – героїчного, на чю руку він може спертися і чий добрий настрій примусить його забути про тяготи шляху". Обов'язок цього супутника – вести людей просто до мети, привертаючи водночас їх увагу до всього, що можна бачити навколо себе в дорозі. Третя умова народного театру – він "повинен бути світочем для розуму... Нехай же навчають народ ясно бачити речі, людей, самого себе і судити про все це..." [16, 122]. "Радість, сила й освіта – ось три основні умови народного театру", – підсумовує Ромен Ролан [16, 125]. Зважаючи на висловлювання Августина Волошина, переконуємося, що він саме так і розумів значення й вимоги до народного театру та поставив перед собою відповідні вимоги, пишучи п'єсу "Маруся Верховинка", якій судилося стати концептуальною в його творчості.

Крім того, характер драматургії Волошина визначався реалістичними тенденціями, які на той час займали чільне місце у драматургії, зокрема, Австрії й Угорщини [17, 293]. Композиція п'єси побудована так, щоб привертати інтерес глядача, тримати його в напрузі інтригою сюжету. Уже сам початок п'єси втягує глядача в події, які згодом набувають швидкого несподіваного розвитку. Зав'язка починається зі сцени у корчмі. Селяни перемовляються між собою, жартують, випивають. Життєвість, реалізм цієї картини відразу переносять глядача в атмосферу подій. Уже тут закладається одна з головних інтриг п'єси – корчмар Гершко і писар Вернер намагаються споїти селян і з їх допомогою закрити українську, натомість відкрити "панську", російську школу. До того ж цей підступний крок допоміг би позбутися із села молодого кооператора Івана Петровського, який, з одного боку, дошкуляє корчмареві своєю

діяльністю, а з іншого – стоїть на дорозі писаря, який закохався у головну героїню п'єси Марусю Тисовську. Події швидко набирають обертів, приводять до критичного моменту: якщо Маруся не відмовиться від Івана і не вийде заміж за Вернера, буде закрита їх школа, втратить роботу батько, Іван більше не зможе працювати в селі. До останнього моменту автор тримає глядача в напрузі й невідомості. Безслідно зникає Маруся Тисовська – мова йде то про звірів, які її розірвали в лісі, то про розбійників, то про арешт. Івана ж чомусь викликає до себе жандарм. Такий виклик, як правило, нічого доброго не обіцяє. Можна тільки уявити, які співпереживання мала викликати вистава у глядачів того часу. Несподіваність розв'язки є гідним продовженням драматургічної "паузи", яку автор витримав до останньої сцени – Маруся Верховинка з'являється жива-здора та ще й з чудовими новинами: Вернера звільнено з писарської посади, підступні плани корчмаря зруйновані, Іван одержав дозвіл на постійне проживання в селі (для цього його й викликав жандарм). І все це – завдяки рішучим діям самої Марусі Верховинки. Дослідники звикли порівнювати п'єсу з відомим твором Котляревського "Наталка Полтавка". Попри подібність багатьох моментів, п'єса Волошина має свої відмінності, навіть переваги. Сюжет "Марусі", побудований на іншому часовому матеріалі, більш несподіваний і захоплюючий.

Взаємини персонажів "Марусі Верховинки" так само багато в чому нагадують героїв п'єси Котляревського. Маруся Тисовська й справді схожа на Наталку Полтавку. Обидві гідно вистояли перед домаганнями в першому випадку Возного, в другому – Писаря. З першою появою Марусі відчуваються її риси характеру – іронічність, рішучість, кмітливність. Почувши, що писар Вернер намагається закрити українську школу, вона гостро кепкує з писаря, на кожне його слово має дотепну іронічну відповідь. Разом з тим Маруся часто проявляє добросердечність. Перш за все у ставленні до свого батька, до Івана Петровського і навіть до завжди захмелілого, але доброго Михайла Русина. Гострий розум та весела вдача і роблять Марусю Верховинку схожою на Наталку Полтавку. Згадаймо характеристику Наталки: "Золото – не дівка. Крім того, що красива, розумна, моторна і до всякого діла дотепна, – яке в неї добре серце..." [18, 234]. Дівчата подібні не тільки характерами, вони й у тотожних ситуаціях ведуть себе однаково. Порівняймо, як кепкувала Наталка Полтавка з недолугих залицинь Возного. Метка на слово, вона геть засоромила бідолашного. Подібно поводиться і Маруся Верховинка, жартуючи із безпорадного сватання пана Вернера. У відповідальний Момент вони діють однаково рішуче. Але все ж таки між ними існує суттєва відмінність. Маруся Тисовська живе і діє у зовсім інших умовах. 30-і роки на Закарпатті – це час політичних змін, національного пробудження, створення різноманітних товариств, кооперативів, гуртків. Срібна земля починала розвивати своє суспільно-політичне життя, в тому числі і на селі. Лідером, представником активної інтелігенції в селі була й Маруся Тисовська. Навколо неї гуртується місцева молодь. Маруся відіграв важливу роль у розвитку освіти серед односельців. На відміну від Наталки

Полтавки, вона діє значно активніше і ширше. Вона знає закони і вміє їх використовувати на захист справедливості.

Близький до Марусі за духом і цілями молодий сільський кооператор Іван Петровський. Він наділений своїми рисами характеру. Проте за вдачею він менш рішучий. У відповідальний момент не може знайти правильного рішення. "Що ж чинити?" – питає його Маруся, коли отримує листа з "освідченням" писаря, а точніше – з погрозами і шантажем. "О, ци я знаю?" – розгублено відповідає Іван. І згодом додає: "Нема ради" [12, 261]. І все-таки, коли Маруся таємничо зникає, він проявляє активність, іде на її пошуки.

Не менш колоритний персонаж п'єси – писар Вернер. Його образ нагадує нам образ Возного із "Наталки Полтавки". І один, і другий користуються у розмові малозрозумілим суржиком. Вернер називає це "руським літературним язиком", хоча насправді це штучна мова. Така риса характеру писаря Вернера пов'язана з тодішньою ідеологічною боротьбою з москвофільством, яке поширювалося на Закарпатті. Опорою русофілів стало "Общество им. А. Духновича", організоване в грудні 1923 року. Свого часу А. Волошин у статті "О письменної язиці подкарпатських русинов" так описував ситуацію: "Залізо до нас ніскільки фанатиков-яничаров цареславної і большевистської Росії, котрі сей час і начали свою опасну братоубійственну роботу" [19, 154]. Наслідком цієї роботи і стали такі національні покручі, як писар Вернер, який у минулому легко міняв свою національну орієнтацію з промадлярської на москвофільську. Ще одна відмітна риса писаря – його обмеженість, недалекоглядність. Своїми діями він врешті сам собі нашкодів, давши в руки Марусі письмове підтвердження власних незаконних учинків.

Колоритно виглядає у п'єсі і корчмар Гешко – хитрий і підступний інтриган, який вміло використовує у своїх цілях і довірливого Вернера, і неграмотних селян.

Загалом усі персонажі твору подані досить виразно й цікаво. Це стосується і сільського п'янички Михайла Русина, і навіть епізодичних персонажів. Кожний з них наділений індивідуальними рисами, легко впізнається з-поміж інших. Завдяки цим особливостям п'єса сприймається з інтересом, живо.

Як зазначалося вище, Волошин хотів донести до людей необхідність науки, освіти, моральності. Він зміг написати п'єсу-носія його ідей, у якій виразно видно, як хитрі особи обманюють менш освічених. Неосвічених селян намагаються переконати в тому, що просвітницька діяльність на селі є злом. Прості селяни врешті вірять цій маячні, адже запевняють їх у цьому найвпливовіші люди на селі – писар і корчмар. Протистояти їм змогли тільки освічені та рішучі, в першу чергу проста сільська дівчина-українка Маруся Верховинка. Саме освіченість і патріотизм допомогли їй розбити підступні плани Вернера та Гершка.

Слід додати, що п'єса відобразила не лише просвітницькі ідеї та намагання показати користь освіти, але й передала фактичні тенденції стрімкого розвитку національної освіти, характерного для початку ХХ

століття у світі. Цю тенденцію спостеріг у своїй праці "Бунт мас" сучасник А. Волошина, іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гасет [20, 15]. Ще один прояв людської взаємодопомоги на селі – тодішня кооперативна організація. Завдяки їй можна вирішити свої фінансові проблеми» не потрапляючи в кабалу до корчмаря.

На нашу думку, Волошин передав через п'єсу політичні та просвітницькі ідеї, які бажав донести до народу. Передав вдало і довершено, висвітливши моральні цінності так, щоб будь-яка пересічна людина могла зрозуміти всю їхню важливість і необхідність. При цьому подані ідеї не надто перевантажують п'єсу, яка зберегла свою розважальність і захопливість. Волошин повністю витримав основні принципи такого виду сценічного мистецтва, як народний театр. Тут і справді, як писали О. Мишанич і П. Чучка, спрощено подано складні соціальні процеси на селі; але ж хіба можна цього вимагати, скажімо, від детективного жанру чи мелодрами – кожен жанр має свої вимоги і підходи.

Те, що Волошин упорався зі своїм завданням як драматург, підтверджують і відгуки про "Марусю Верховинку" сучасників. Прихильно відзначив п'єсу чеський критик Антонін Гартл у збірнику "Podkarpatska Rus" [21]. Юрій Шерегій також стверджує у своїй книзі "Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року": "...аматори самоосвітнього гуртка при хлопчачій учительській семінарії поставили в гімназійній залі в Ужгороді в режисурі Миколи Біличенка 26.05.1935 несподіванку – прем'єру п'єси Августина Волошина "Маруся Верховинка..." 06.07.1935 виставу повторено з нагоди конгресу Учительської громади в Ужгороді в міському театрі "з прекрасним успіхом..." [3, 187].

Августин Волошин, вводячи в контекст літератури українського Підкарпаття ідеї та героїв нового часу, виступає новатором насамперед в тому, що вибудовує колізію перемоги. Героїзація поразки, яку зустрічаємо і в творчості А. Волошина, поступається героїці перемог. Морально-етична та ідейна вищість утверджуються в реальних життєвих ситуаціях. Власне в цьому й вбачаємо оригінальність «Марусі Верховинки». Подібне художнє вирішення зустрічаємо згодом і в інших авторів, що дає підстави судити про життєздатність концепції Августина Волошина.

Безперечно, рівень літературного таланту завжди визначається за кращими творами письменника. У розмові про Волошина-драматурга таким твором є п'єса "Маруся Верховинка", в якій він майстерно відобразив життя закарпатського села, сільської інтелігенції. Інші його драматичні твори є рефлексією на час: написані зі злоби і на потребу доби, щоб задовольнити естетичні потреби закарпатського читача (глядача), щоб виховати його у відданості батьківщині, у бажанні служити во ім'я її і Бога, щоб допомогти рідному народу самоствердитися, самоудосконалитися, самоусвідомитися, бо ж до цього кликав його обов'язок і переконання. Зробив він це цікаво, талановито, актуально. Нема сумніву, що до літературної творчості Волошина наші сучасники ще повернуться. Кращі його твори повинні зайняти достойне місце в історії закарпатської літератури.

Про те, що п'еса актуальна й сьогодні, свідчить той факт, що Хустський народний театр веде підготовку до постановки "Марусі Верховинки" на своїй сцені. Адже й сьогодні йдеться про освіту, релігійність, високу моральність на селі, викорінення пияцтва, впровадження нових форм культурно-громадського життя, і сьогодні мали б перемагати християнські чесноти і громадянські цноти. Отже, п'еса та її вистави становлять інтерес не тільки для вузького кола дослідників, але й для сучасною і глядача.

Література

1. *Мишанич О.В., Чучка П.П.* Августин Волошин: Вступна стаття // Волошин Августин. Твори. – Ужгород: Гражда, 1995. – 447 с
2. *Бірчак В.* Літературні стремління Підкарпатської Русі. – Ужгород, 1937. – 178 с.
3. *Шерегій Ю.* Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто-Пряшів-Львів, 1993. – 410 с
4. *Андрійцьо В.* "Нова сцена". Театр Карпатської України. – Ужгород: Гражда, 2006. – 118 с
5. *Андрійцьо В.* Щодо мотивів національних ідей в драматичних творах А. Волошина // Розвиток народно-господарського комплексу Карпатського регіону: Зб. наук. праць. – Хуст, 2003. – 60 с.
6. *Баглай Й.* Із театром 40 років // Новини Закарпаття. – Ужгород, 1997. – 17 березня. – С. 4.
7. *Баглай Й.* На вівтар єдності українського народу // Календар "Просвіти". – Ужгород, 2001. – С. 47-51.
8. *Ребрик Н.* Література народоцветва і чину на українському Підкарпатті в першій половині ХХ ст. – Ужгород: Гражда, 2007. – 220 с.
9. *Волошин А.* Без Бога ні до порога // Волошин Августин. Твори. – Ужгород: Гражда, 1995. – С 274-308.
10. *Волошин А.* Вечір святого отця Миколая. – Рукопис. – Архів видавництва "Гражда". – 18 с.
11. *Волошин А.* Князь Лаборець // Волошин Августин. Твори. – Ужгород: Гражда, 1995. – С 309-341.
12. *Волошин А.* Маруся Верховинка // Волошин Августин. Твори. – Ужгород: Гражда, 1995. – С. 243-273.
13. *Волошин А.* Фабіола. Историчний розказ. По сочиненію Н. В. – Ужгород, 1913. – 95 с
14. *Волошин А.* Фабіола // Волошин Августин. Твори. – Ужгород: Гражда, 1995. – С. 342-372.
15. *Волошин А.* Ко історії нашого новинарства // Волошин Августин. Твори. – Ужгород: Гражда, 1995. – С. 54-67.
16. *Ролан Р.* Думки про мистецтво. – К.: Мистецтво, 1977. – 238 с
17. История западноевропейского театра / Под общ. ред. проф. А. Г. Образцовой, проф. Б. А. Смирнова. – Т. 7. – Москва, 1985. – 535с.
18. *Котляревський І.* Твори. – К., 1965. – 246 с.

19. *Волошин А.* Твори. – Ужгород: Гражда, 1995. – 488 с.
20. *Ортега-і-Гасет.* Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – 420 с.
21. *Haiti Antonin.* Literarni obzoreni Podkarpatskych Rusinu. – Praha, 1930. – 70 s.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 23.05.2009 р.
Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором Голодом Р.Б..*

**DRAMA OF AVGOUSTIN VOLOSHIN IS «MAROUSYA
VERHOVINCA»: LITERARY FUNDAMENTAL PRINCIPLE
AND STAGE INTERPRETATION**

N. Y. Rebryk

*TransCarpathian Institute of Postgraduate Education, Dept. of Methods
of Teaching Social-Humanitarian Disciplines;
6, University st., Uzhgorod*

*"Marousya Verhovinca", which causes interest of not only narrow circle
of researchers but also modern spectator, is explored in the article to the fea-
ture of conflicts and characters of drama of Avgoustin Voloshin.*

Key words: *folk theater, dramaturgy A.Voloshin, elucidative ideas.*